

І. Франко

Нові польські

Cyrillo - Methodiana

л. 87. 567

ІВАН ФРАНКО.

НОВІ ПОЛЬСЬКІ
CYRILLO-METHODIANA.

126

(Відбитка з „Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“
том LXVI).

У ЛЬВОВІ 1905.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

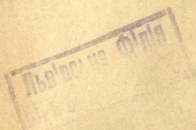
ІВАН ФРАНКО.

НОВІ ПОЛЬСЬКІ
CYRILLO-METHODIANA.

(Відбитка з „Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“
том LXVI).

У ЛЬВОВІ 1905.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

(-51.7) (092)

50K

Львівська Філія
АН УРСР

561 д

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 34 038

I
4-730
1961

Alexander Brückner, *Mystifikationen I. Die Wahrheit über die „Slavenapostel“ und ihr Wirken.* (Beilage zu Allgemeinen Zeitung 1903, 22—23 липня, ст. 145—149, 164—169).

— Cyryli Metody (Przegląd Polski, 1903, IX, ст. 427—474).

— Legendy o Cyrylu i Metodzie wobec prawdy dziejowej. Szkic z dziejów chrześcijaństwa u Słowian. (Roczniki Towarzystwa nauk Poznańskiego, 1904, стор. 1—49).

В р. 1777 зчинився в літературнім, а спеціально в теологічному світі Німеччини великий розрив. Великий поет і критик Готгольд Ефраїм Лессінг, недавно іменований бібліотекарем при великій князівській бібліотеці в Вольфенбюттелі, опублікував у виданні (Beiträge) той же бібліотеки пісню то з її рукописних скарбів ряд уривків із більшого твору якогось невідомого автора, який з нечуваною досі в Німеччині відвагою і силою аргументів не лиш опрокидав віру в можливість якоїсь спільної для всіх людей божої об'яви, не лише віру в божеський характер біблійних книг старого й нового завіта, але цитатами з євангелій силкував ся доказати, що Ісус був ні більше ні менше, як претендент до жидівського престолу, що мав наскрізь політичний план: користаючи з загальної віри в близький прихід Месії, при помочи своїх учеників і єрусалимського народу оголосити себе царем юдейським, але сей план через невміле ведення розбився, а Ісусова смерть на хресті була тільки натуральним його епілогом. Тільки геть пізнійше — на думку безіменного

автора уривків — ся його передчасна смерть викликала серед його учеників реакцію і змусила їх видумати концепцію про иньше, спірітуальне Ісусове царство „не от міра сего“.

Ті уривки викликали страшенну бурю. Аргументи автора були такі влучні, він говорив так просто, без конвенціональних поклонів перед сьвятощами і з такою „чортівською силою“, що оборонці протестантської і католицької ортодоксії дружно накинули ся на нього й на Лессінґа, замість контр-аргументів пустили в діло звичайне оружие слабих духом — лайку, інсинуації та поклики до поліції та до цензури, щоб не пускала таких писань. Не мовчав і Лессінґ, і його критична кампанія против Геце збогатила німецьку літературу незрівнаними взірцями полемічного стилю, а для всього дальшого розвою критичної думки в Німеччині була провідною зіркою. Інтересно, що й Лессінґ уважав аргументи „фрагментиста“ незбитими, а з його аргументації бачив лиш один вихід — посвятити букву сьв. Письма, щоб на перший плян висунути духа християнської релігії. Та се не так легко було зробити, бож ся буква, сеж основа не так може духа, але конкретного тіла християнства — догми, етики, церковної організації, то й не диво, що студії над тою буквою пішли далі, що слідом за вольфенбїттельським фрагментистом пішов Д. Фр. Штраус, який виказав на кождім кроці суперечности евангельських оповідань і признав їх зміст — мітами. Розумієть ся, сим доведено критику до глухої стїни, від якої треба було вернути ся, і поворот доконав ся до аналізи жерел традиції, до роздивлення вельми (як оказало ся потім) запутаного питання, як, серед яких обставин, де й кєли повстали наші євангелія і иньші книги нового заповіта. Нові дослідї ведені в тім, уже не філософічним, не догматичним, а чисто історично-літературним напрямі довели до несподіваних результатів, до розрізнення цілого ряду первісних жерел, із яких черпали пізнійші євангелисти, до розпізнання ріжних поглядів і доктрін, що лежали в основі тих жерел, і до вияснення таким робом ріжних недорічностей та суперечностей у наших текстах без допусканя якихось навмисних фальшовань їх пізнійших редакторів. На сьому й стоїть сучасна наука.

Щось подібне до сего історичного епізоду з вольфенбїттельськими фрагментами трапило ся — *si licet parva componere magnis* — 1903 р. в маленькій поки що громадці славїстів при опублікованю першої статї проф. Брікнера в додатку до монахівської „Allgemeine Zeitung“. Написана незвичайно живо і різко, як то кажуть, з темпераментом, при тім, як звичайно у сього вченого, без цитатів і докладних відсилачів, ся праця різала вухо славїстів (навіть не-Славян) своїми незвичайно острыми осудами киненими на особи, діяльність і всю історичну ролю тих мужів, у яких славянський сьвіт привик доси бачити не лише сьвятих, але та-

кож зачиначів і батьків славянської освіти, славянського самопізнання. Обставина, що власне в ту пору часть південних Славян добивала ся в Римі potwierdzenia права відправляти католицьке богослуження славянською мовою, і що проф. Брікнер власне в тій славянській церковній мові бачив велике нещастє славянського сходу, причину його відчуженя від західної цивілізації, — ся обставина надавала голосови проф. Брікнера забарвленє тенденційности; виглядало так, немов противникам славянської мови в церкві і славянського обряду славянський авторитетний учений дає в руку оружє против тих південно-західніх Славян. При тім же проф. Брікнер кинув ся з незвичайним жаром популяризувати свої відкритя, особливо серед польської суспільности в Галичині: виголошував відчити, друкував ряд фелетонів у найпочитнішій газеті „Słowo Polskie“, далі статю в політично-науковім місячнику „Przegląd Polski“ в Кракові, і тим — певно мимо своєї волі — викликав вражінє, що справа обертаєть ся не коло чисто наукових питань, що тут наука висуває якесь політичне жало, що зводить ся з кимось якісь рахунки, виливаєть ся те, що накопило на серці по за чисто теоретичними виводами та спостереженнями. Тепер проф. Брікнер у останній із цитованих у титулі статей, що має бути його останнім словом у тій справі, запевняє: „że kierowałam tylko wzgląd na prawdę, zatłumianą dotąd systematycznie; że nie powodowała mnie żadna animozya, nienawiść czy wzgarda, — nie potrzebuje zapewniać“ (стор. 48). На жаль, саміж ті слова проф. Брікнера, а власне фраза надрукована мною розбитим письмом, подає в підозріне щирість того запевнення. Отже проф. Брікнер відкрив правду, яку доси систематично, отже сьвідомо затаювали а навіть затлумлювали! Хто затлумлював? Очевидно ті, що писали про Константина і Методія. Отже не лише православні такі як Горський, Лавровський, Воронов, Голубінський, а й католики як Добровский, Рачкі, Міклошіч, Гінцель та Дімлер, Ягіч, та Ляпотр та протестанти як Гец та Гаук! Я думаю, що кинути таке підозріне і до того зовсім голословно (бож прикладу умисного затаювання правди проф. Брікнер не навів ніде ані одного), се не то що не лицює поважному вченому, але власне зраджує в його душі якусь нехить, якесь упередженє до тих його попередників. Або й сам титул першої праці проф. Брікнера: *Mystifikationen!* Адже се значить: дуренє, туманенє. Отже вже самим титулом зроблено комусь закид злої волі. І зроблено його, як виходить із тексту праці, вже не лише вченим XIX в., але й самому Методію. Він був перший злочинець, він умисно фальшував напські листи, під його впливом була написана (може навіть ним самим) брехлива легенда про його брата Константина, він усе своє жите грав дволичну ролю і супроти Риму і супроти Константинополя, всіх зраджував, усіх ненавидів і вмер з проклятєм на устах. І на все те замісь доказів —

догади, комбінації, оперті на занедбаню правил історичної перспективи та критики жерел.

Ніхто не може відмовити проф. Брікнерови великої бистроумности, великого читання та блискучого дару комбінаційного. Та на жаль, сі прикмети, хоч як потрібні для історика, самі ще не вистарчають на те, щоб здобуткам історичного пошукування заповнити тривкість та бездоганність. Усюди, а особливо там, де, як у нашім випадку, дослідник не вносить нових матеріалів, але сплкуєть ся із старих і відомих вичитати те, чого доси не вичитували з них иньші, результат залежить у першій лінії від методи, якою його осягнено. Тільки та метода, що найбільше відповілає вимогам обережности, найменше грішить апріорністю та суб'єктивним забарвленням автора, дає запоруку тривкості та наукової вартості осягнених ним здобутків.

Ніде правди діти, перша, по німецьки друкована праця проф. Брікнера не лишала ані тіни сумніву про те, що се праця тенденційна, подіктована апріорним осудом, уґрунтованим не на наукових висновках, а на особистих симпатіях та антипатіях автора. В самім вступі автор доторкнув ся до великої распри в славянськім світі між прихильниками сходу й заходу, до немилости або й ненависти, з якою т. зв. славянофіли дивлять ся „на західніх Славян. а особливо Поляків за їх „striktos Ausharren bei Rom und der lateinischen Liturgie“, за їх „schroffes Ablehnen jeglicher slavischer Velleitäten“; проф. Брікнер не заважав ся власне в тім добачити жерело ненависти до всіх — навіть більше ніж усіх, бо 20 мільонів! — Поляків. І щоб показати, що й Поляки потраплять своїм ненавидникам відплачувати „pięknem za nadobne“, він тут же називає всіх Славян, що прийняли славянську літургію, „knotenliebende Analphabeten“, а духову спадщину солунських братів, церковні й иньші книги перекладені з грецького — „kläglichste Uebersetzungen recht miserabler Schriften“. На його думку кирилометодіянство було „der Abschluss, die Isolierung von Europa, Kultur und Bildung“; славянська літургія „hat an der Verbauerung und knechtlichen Unterwürfigkeit der Geistlichkeit, an der immensen Verdummung ganzen Völker einen Weltrekord schaffen geholfen“. Все те суб'єктивні погляди, можливі в устах публіциста, але дивні в устах ученого історика, який не може ані одного з них у такій формі підписати без дуже поважних застережень.

І от як ілюстрація до тих поглядів, немов специфікація їх на однім яркім прикладі, являєть ся розвідка про Константина й Методія, великих — не апостолів, не просвітителів, а містіфікаторів Славянщини. Відповідно до сього апріорного погляду — так могло здавати ся кождому, хто читав перші статі проф. Брікнера (німецьку і її популяріза-

цію в *Slowie Polskiem*) — автор спрепарував собі методу досліду і поклав для неї мету. Мета була — вичитати з тексту жерел їх інтенції, те що їх автори хотіли сказати, а ще більше те, що хотіли промовчати. Метода полягала на апіорнім розумінню жерел. Чотири легенди (дві тзв. панонські, італійська і грецьке життя Кліма болгарського) на думку проф. Брікнера „sind von einem gemeinsamen Geiste getragen, sind nur eine hagiographische Apologie des Thun und Treibens der Brüder; die drei ersten ruhen zudem auf einer gemeinsamen Information, sie stammen nämlich alle von Method her, der auf Kosten der Wahrheit, zur Wahrung seines Standpunktes den Verlauf der Ereignisse fälschte, vieles Erdichtete einschob — nach dem Grundsatz, dass der Zweck die Mittel heilige“ (Beilage, стор. 146).

Остро сказано — і безпідставно. Бо коли хто думає, що погляди висловлені тут проф. Брікнером на вдачу жерел стали аксіомою в науці, мають за собою якісь поважні аргументи, або що проф. Брікнер сам знайшов і подав такі аргументи, то дуже помиляється. Правда, різні вчені не раз висловлювали думку, що тзв. панонські легенди були написані під сьвіжим впливом життя й діяльності обох братів, але про те, щоб хтось міг так категорично доказати Методієве авторство, не було ані мови. Навпаки, що до тзв. італійської легенди знаємо тепер зовсім напевно, що вона не була твором одного чоловіка, але досить механічною компіляцією з різних жерел зовсім незалежних від впливу Методія. Знаючи вже хоч би се одно, і присуджуючи про те італійську легенду посередньому авторству Методія (*legende Iacińska, tak zwaną włoską, spisano z ust czy z inicjatywy samego Metodyusza przed jego powtórny w mieście wiecznym pobyt*) — каже проф. Бр. *Przegląd Polski* ст. 430 — розуміється, не подаючи знов на се ніякого доказу), автор робить дуже велику методичну помилку, бо ж пізніше з того, що сказано і що ніби навмисно промовчано в тій легенді, він робить дуже тяжкі закиди й докори Методієви.

Взагалі треба сказати, що з тими жерелами поводить ся проф. Брікнер не менше свobodно, як і з поданими в них фактами. Життя Методія він вважає пізнішим від життя Константина (Beil. 146) і се дає йому можливість признати Ж. Конст. твором самого Методія, хоча й Ж. Мет. писане буцімто відповідно до його інструкцій (пор. *Przegl. Polski* 442) та з включенем до нього листів сфальшованих самим Методієм (Prz. Р. 432); зрештою й Константин не виходить сухо з того фальшивництва у всім — „sfabrykował takie brzmienie orędzia morawskiego“ (Prz. Р. 434). Одинокою фактичною підставою до критики тексту листів стає лист папи Івана VIII, що послужив вірцем для сфальшованого листу папи Адріана II, включеного в Ж. М.; се вже було піднесено давній-

ше, головню Гецом; критика проф. Брікнера по за сим обмежаєть ся на голословні докори в фальшивництві та фабрикації та на крепкі слова в роді *lügenhafte Legenden* (Beil. 149), *prahlerische Legenden* (Beil. 64), *legendy kłamią umyślnie* (Przegl. P. 437) і т. и. Справи авторства, редакцій, можливих пізнійших вставок і поправок автор не доторкаєть ся зовсім. Тай по що, коли на його думку все се — діло Методія!

Та не вважаючи на сей загальний острый суд про легенди, проф. Брікнер без застережень приймає на віру ті їх деталі, що вкладають ся добре в його апіорні погляди. Він не має ані слівця сумніву при оповіданю про побут Константина в Корсуні, про його знахідку „руської Псалтири“, яку він без вагання називає іотською; коли йому треба ствердити, що Методій при кінці житя любував ся в киданю клятви, то тоді й грецька легенда про Клима робить ся віригідним свідощвом (Prz. P. 457). Де легенди подають суперечні деталі, там проф. Брікнер, не згадуючи про ту суперечність (бо вона суперечить його поглядови про одноплійність і пляновість композиції всіх трьох легенд) вибирає лише той текст, який для нього відповідний, а промовчує иньші. І так про моравську місію оповідає Ж. М., що моравські посли жадали від грецького цісаря „такъ мжжъ, иже ны исправитъ въсакъ правдъ“; подібно каже Італьяська легенда: *rogare se, ut talem hominem ad partes illas dirigas, qui pleniter fidem et ordinem divinae legis et viam veritatis populo illi ostendere valeat*; одно тільки Ж. К. каже: „то поскли ны, владико, єпискоупа и оучителя такого“; отже проф. Бр. ігноруючи два перші тексти всідає на згаданого в Ж. К. „єпискуна“ і снує на тій підставі догади про політичні пляни Ростислава, хоч зараз же й опрокидає їх своїм дальшим здогадом, що правдоподібно не лише текст сеї місії, але й сам факт її був вигадкою Константина (Prz. P. 443; Roczn. 22).

Редукуючи число жерел проф. Брікнер упростив собі значно роботу. Дуже то мудро він дійшов, що Константин і Методій були ошуканці, денунціанти, фальшивники та амбітні спекулянти на славянську глупоту і римську простодушність; але як же се такий зовсім не наївний чоловік, як Анастасій Бібліотекар, у листі до Кароля Лисого з р. 875 називає Константина *vir magnus et apostolicae vitae praeceptor*, а в иньшій місці, також незалежнім від диктату Методія, де підкреслює приязнь Константина з Фотієм, називає його про те *vir magnae sanctitatis*? Як же се папа Іван VIII у своїх листах називає Методія не лише „*frater noster*“, але пише до нього: *Pro qua scilicet tanta fide ac devotione tua et populi tui apostolatus nostri ulnis extensis te quasi unicum filium amore ingenti amplectimur*“. Аби який

був хиткий папа, а до чоловіка підозреного за єресь, без поважних причин так не буде писати. Мусіло особисте поведене і характер Методія робити сильне вражінє на сучасних. Тай які могли б бути мотиви, задля яких солунські брати, а особливо Методій, так систематично дурили сучасних, кривили душею на всі боки та в додатку ще так майстерно фальшували писемні пам'ятки про себе аж на трьох языках? Проф. Брікнер доказує (своєю методою), що оба вони ненавиділи Рим, що Методій перед смертю в душі порвав уже з Римом усі зв'язки і хилив ся знов до Константинополя, — та в такому разі подвійно незрозуміла тенденція всіх трьох легенд, які ніби то силкують ся представити обох братів вірними Римови.

Те, що висше названо браком історичної перспективи в працях проф. Брікнера, розумію так, що він теперішні погляди переносить без вагання в минуле. Рим IX віку у нього такий сам, як нинішній з його окаменілою догматикою і з його непохитним *Non possumus*; Византия IX в., се видовище „wszelkich zbrodni i szalów, uciech i widowisk, postrachów i groz, walk i zdrad, rozpusty i nieczemności“ (Prz. Pol. 429), як колиб тодішній Рим з його антипапами, вириванєм очий у церквах та виконуванєм суду над трупом папи витягненим із гробу був чимось о много красшим. Греки IX в., се у нього ті самі горді, фанатичні фанаріоти, нетолерантні до славянської мови, якими зробило їх пізнійше турецьке правління. Між Римом і Константинополем уже в половині IX в. з'являє та велика релігійна і духовна прірва, яку автор відчуває в наших днях прим. між Польщею і Росією; схід і захід IX в., се так само як у початку XX в. повні контрасти в тім душі, що схід — то темнота, забобон, брехливість та зрада, а захід — то просвіта, поступ і чиста правдивість. Розумієть ся, що стоячи на таких основних поглядах не тяжко дійти простими дедукціями до таких висновків про солунських братів, до яких дійшов проф. Брікнер.

„Przedstawilem argumenty — говорить у закінченю своєї останньої праці наш автор (Rocz. 48), — komu one nie w smak, niech mylnosc ich dowiedzie; samemi „rugatielstwami“ sprawa obronic sie nie da“. Отже на жаль у проф. Брікнера далеко більше „ругательств“ і крепких словець, ніж дійсних аргументів. Що ж до тих аргументів, то більша часть їх — суб'єктивні погляди автора, прибрані в категоричну форму історичних фактів, а тільки мала частина може справді видержати пробу історичної критики.

Візьмімо для прикладу один такий „аргумент“ проф. Брікнера. На його думку „Cyryl nie zastosował się niczem do narzecza morawskiego, rażąco odmiennego od gwary solunskiej“ (Prz. P. 444); „musialo razić Morawian, że słyszeli owe w ich uszach nieforemne noszti zamiast

ноcy, зєждє замість жєдзы (жєдзы) і т. п., że dziwili się, co to za osobliwsza słowiańszczyzna, lecz i na to miały legendy odpowiedź gotową: nie Morawianie, lecz bracia solunscy tylko mówią czysto po słowiańsku — a dowód? sam cesarz grecki wyraźnie tę czystość poświadczyl: „Solunianie wszyscy czysto po słowiańsku mówią“ — twierdzi niby cesarz w legendzie, lecz Solunianie byli Grecy i nigdy po słowiańsku nie umieli ani wtedy ani dzisiaj, a żaden cesarz grecki nigdy o mowę słowiańską się nie troszczył“ (Rocz. 17—18). Отже то Методій „niezadowolonym Moravianom przedstawiał świadectwo cesarza greckiego (co za znawcy! ślepy o kolorach sądził!), że gwara solunska, to sama „nastojaszczaja“ słowiańska, a wszystkie inne to „driań“ (Prz. P. 444—445). І знов запитаємо: які на се докази? Адже слова про те, що Солуняни чисто по славянськи говорять, містять ся в житію Методія, отже були записані туди певно по смерті Методія, значить, у пору, коли Моравяни не треба вже було приєднувати для солунського діалекту в церковних книгах. Аджеж се ще велике питанє, чи грецький цісар був для Моравян таким авторитетом, щоб браті потребували аж фальшувати його слова, аби покликувати ся на них. Адже грецький цісар Михайло, чи сам розумів чи не розумів по славянськи, а все таки мав при своїм дворі люлій, що розуміли ту мову і говорили нею — от хоч би обох солунських братів, і міг по звичайній людській слабости говорити заключаючи в части на цілість (ся льогічна слабість трапляється й сучасним великим ученим, навіть проф. Брікнеру!), що всі Солуняни вміють добре по славянськи. А нарешті се ще велике питанє, чи той солунський діалект був такий обридливий, чужий і нечуваний Моравянам IX в, як ученому славістови XX в. Адже недалеко устя їх рідної Морави, над Дунаєм і на схід від них сиділи тоді славянські племена, що потім потонули в мадярській потоці, але лишили нам пам'ятки своєї мови в мадярській мові, і між ними як на злість проф. Брікнеру знаходимо і Пешт (пещь = піч) і среча (стріча = шастє, мадярське szerencse), і навіть Унг (жгъ = юг, південь), отже і „nieforemne“ шт зам. моравського ц, і носівки.

Ще один аргумент. Не могли Моравяни в р. 863 просити з Константинополя вчителів, бо там „przecież nauki słowiańskiej tak samo nie było, jak i w Rzymie“; натомість „misyjonarze niemieccy używali języka słowiańskiego, stworzyli nawet ową nomenklaturę i terminologię, którą i Cyryl później przyjął, owe terminy cerkwi, postu, mszy, kmotra, papieża, mnicha i t. d. (Prz. Pol. 434—5). Категорично і бездоказно. Ми знаємо, що ще в VI в. в византийських військах служили Славяни і дослужували ся висших військових ступнів; були певно Славяни і в цивільній службі і добивали ся певної освіти,

— значить, можливість знайти там Славян-учителів не була зовсім так рішучо виключена, як би се виходило зі слів проф. Брікнера. Зрештою факт, той смертельний ворог усяких комбінацій і неможливостей, показав, що навіть між родовитими Греками знайшли ся такі вчителі. А що до німецьких місіонарів, то слід би було проф. Брікнеру подати якийсь факт ог хоч би для зрівноваження того, що знаємо про сьв. Брунона, який навчав через товмача. Присуджувати німецьким місіонарам витворене згаданих моравських термінів на мою думку нема ніякої підстави; сі терміни витворили самі Славяни, вихапуючи з латинських та німецьких промов місіонарів слова найчастійше вживані, назви річий, з якими кождому вірному приходило ся найчастійше мати діло. Щоб німецький язик і німецьке піднебіне утворили такі звукові комбінації, як перьковь, мьша, папезь, комканіє, се так само неможливе. як сказати, що німецькі урядники утворили тодіж для Славян головні адміністраційні терміни в роді цѣсарь, цѣсарьствіє, король, балъи і т. и. Се були витвори нового культурного життя, серед якого опинили ся охрещені Славяни, результати їх асіміляції нових культурних елементів, а таких результатів не могли для Славян сфабрикувати чужинці.

Історик читаючи сьмілі та резолютні вислови проф. Брікнера про солунських братів і славянський обряд, хоч може де-де й буде спонуканий до власних дальших пошукувань, та все таки пожалкує на вченого берлінського професора, що поквапив ся всюди дати ясну і категоричну відповідь, готову, хоч би з фантазії вико́мбінувану пілість замість скромного, але в науці більше вартного *non liquet*.

Karol Potkański, Konstantyn i Metodyusz, Краків, 1905, стор. 146.

Що гіперкритичних, декуди аж надто суб'єктивно забарвлених, та взагалі з історичного погляду невірних нападах проф. Брікнера — можна сказати — особисто на славянських первовчителів Константина і Методія отсе прання історика, що держить ся поважного тону, опіює совісно всякі про і contra, розважає кожду справу зі становища даного часу і місця і силкуєть ся з хаосу полемічних уваг та контрверсій вибрати тільки те, що можна вважати позитивним, провіреним, опертим на жерелах. Стиль д. Потканьского майже всюди епічний; усю прелімінарну працю з компонованем і провірюванем жерельних звісток він лишає на боці, не дає й огляду жерел, не аргументує багато, чому якийсь факт представив так а не инакше, і тільки декуди (прим. нота на стор. 9) виринає легенька полеміка з гіперкритицизмом проф. Брікнера. Праця, особливо в другій своїй часті, поставлена на широкім історичнім тлі, робить вражінє солідної монографії. На жаль, при близшім вникненю в її

ткавину те вражине девчому слабне; видно неповне опановане і перетравлене жерел, надто автор не завдав собі праці визискати всі доступні нам жерела, не всюди ясно уявляє собі взаємну залежність жерел одних від других, не підозріває або обминає суперечности в жерелах і занадто часто, особливо в першій половині праці, штукує фактичне оповідане досить плиткими міркуваннями „от простого разума“ в роді: „żaden człowiek nie może być niezależnym od społeczeństwa, wśród którego żyć mu dano“ (стр. 8), або „udział i wpływ zewnętrznych wypadków w życiu każdego człowieka nie jest łatwym do oznaczenia, szczególnie tam, gdzie wciąż brakuje nam pewniejszych danych, za którymi napróżno się oglądamy“ (стр. 14). Замість пускати ся на таку дешеvu Bauernphilosophie історик звичайно таки шукає тих фактів, а маючи їх під рукою вже дає собі якось раду з означенем їх впливу на жите даної людини.

Що до жерел, якими користується д. Потканський, то крім новіших праць Дімлера, Гаука, Фрідріха, Геца, Дішена, Ягіча та Брікнера (иньших славянських, а особливо російських він ніде не згадує) він цитує головню панонські житія, т. зв. італоську легенду та недавно віднайдений лист Анастазія Бібліотекаря до Гаудерика Веллстрійського. Поминено славянське „Слово на пренесеніє мощей Климента“, поминено обі Похвали: Кирилу і Кирилу та Методію, поминено писаня Кліма Велицкого та грецький його житєпис, поминено нарешті важну для християнізації Панонії статю De conversione Bagoariorum et Carantanorum. Що до тзв. панонських житій, то автор вправді признає що до історичної стійности висність житію Методія (стр. 9), яке оправдується ново відшуканими документальними даними, але про композицію обох житій і розмірну віродостойність житія Константина має не зовсім ясні і не тверді погляди. І так він приймає за свій погляд житія Константина про його велику ученість (Konst. odznaczał się wśród współczesnych głęboką i rozległą wiedzą, стр. 9), хоча те саме житіє не дає на те ніякого фактичного доказу і цитовані ним Константинові диспути визначають ся радше дотепом та рухливістю ума, ніж дійсним глибоким знанем. Натомість поминає д. Потканський без ніякого оправданя і без ніякої згадки звістку житія Методієвого про те, що брати по скінченій місії в Мораві вернули назад до Константинополя, де застав їх лист папи Миколая; д. Потканський лишив зовсім без уваги сю звістку, яка скомбінована з иньшими тогочасними подіями в зовсім новім світлі ставить подорож обох братів до Риму (пор. про се мою розвідку „Святий Климент у Корсуні“, гл. X).

Не можна сказати, щоб у спірних питаннях, які насуває історія діяльности солунських братів, д. Потканський займав усюди ясне та кон-

секвентне становище. Візьмім хоч би справу моравської місії з р. 863. Д. Потканський добре бачить (стор. 17 і д.), що так як справа тої місії представлена в житіях, вона *de facto* не могла відбутися, що „жерела відбігли тут від дійсности“. Якаж була дійсність, які мотиви моравського посольства? Д. Потканський догадується разом з иншими істориками, що мотиви мусіли бути політичні (стор. 19), що Ростислав „*musiał stać się o hierarchię kościelną*“ незалежну від Німців (стор. 20). А коли так, то очевидно мусів у Греків просити єпископа. Тимчасом сему перечить не лише текст Ж. М. та Іт. лєт., але й той факт, що Греки післали до Морави не жадного єпископа, але двох Солунян, із яких один, Методій, не був навіть сьвящеником. Отже треба би консеквентно або сказати, що Греки не сповнили просьби Моравян і пошукати причин, чому вони зробили се, або признати, що Моравяни мабуть не того просили, що їм підсуваєть ся, і вернути ще раз до екзаменованя жерел, які в додатку в однім пункті говорять дуже виразно. Тимчасом д. Потканський не зважаєть ся ані на одно ані на друге, а тільки викручуєть ся неясними фразами, що Ростислав, який на стор. 20 „*zdawał sobie zupełnie jasno sprawę z położenia*“ що до окремої єпархії, а лише не думав про славянську літургію, на стор. 22 вже „*tak daleko idących zamiarów nie miał i nie sięgał tak wysoko; wysyłając poselstwo do Konstantynopola chciał on poczynić na razie pierwsze kroki ku temu, a takim pierwszym krokiem było zwrócenie się do Greków*“ (стор. 22). Отже намірів не мав, а перші кроки до їх здійсненя робив! Само звернене до Греків було таким першим кроком, а чим же було покликанє Константина і Методія? *Das kommt von das*, коли історик силкуєть ся багато мудрувати замість докладно придивляти ся жерелам. А ті жерела виразнісінько і згідно говорять, що Моравяни не просили єпархів, а просили вчителів, що коли у Ростислава й була думка про самостійну церков, то хіба в тій формі, щоб низше й висше, але поперед усього низше духовенство було у нього краєве, славянське, а не зайшло, німецьке, італійське чи навіть грецьке. Хто там буде над ним зверхником, римський папа чи константинопольський патріарх, про се було йому байлуже; ся справа тоді, в 863 році, коли ще не було розриву між церквами, не потребувала турбувати нічийого сумління і могла бути хіба питанням про границі сеї або тої дієцезії. Ростислав просить у Греків учителів, які б просто насадили серед його Славян шкільництво, якого Німці та Італійці мабуть не хотіли уділювати варварам, — ось на мій погляд одинока льогічна і згідна з жерелами розвязка сеї контрверсії. І коли д. Потканський кілька разів по тім, говорячи про діяльність обох братів на Мораві, говорить про „навертанє“, себто приведенє поган до християнства (стор. 27 у низу, стор. 30, 33), то говорить щось таке, про

що жерела зовсім не згадують. Ставлячи річ на скромнішій становищі, не силкуючи ся робити з обох братів місіонарів у краю переважно вже християнським, що мав зорганізовану церкву, автор оминув би всі труднощі, які сам собі робить, уважаючи їх місію чисто політичною, звязаною з наміром засновання окремої єпархії.

Певна річ, ся місія скомплікувала ся появою славянського богослуженя. Д. Потканський оминає (навіть умисно, хоч без виразної полеміки) гіпотезу проф. Брікнера про самолюбні плани солунських братів — утворити собі на славянській землі окрему національну церкву, незалежну від Риму і Константинополя, силкуєть ся на всі боки виправдувати Константина, силкуєть ся доказати, що заводячи славянське богослуження він зробив добре і поступив коректно, але про те сей крок лишаєть ся неясним, усі оправдання беруть ся а posteriori, з оглядом на пізніший розвій діла, якого брати в першій хвилі певно не предвиджували, і не можуть зробити нам зрозумілими їх перших кроків. Д. Потканський попадає тут у відворотну помилку супроги тої, якої допустив ся при освітленю моравської місії. Там він в супереч до жерел допустив у Ростислава широкі політичні плани, з якими зовсім не згоджував ся результат місії, — тут робить заведене славянської мови в богослуженю виключно ділом самого Константина, забуваючи, що власне тут міг моравський князь мати й своє слово і свій план, що власне тут виринає політична закреска справи, якої брати-вчителі могли не мати на меті, а яку могли їм накинати силою внутрішньої лбогії ті обставини, які вони застали на Мораві. Певна річ, жерела не говорять про се нічого, але вониж не говорять нічого й про політичний характер місії з 863 р., ані про війну Ростислава з Людвіком німецьким у 864 р., вже в присутности солунських братів. Факт принесеня Константином євангелія толкованого на славянську мову, зразу може виключно для педагогічної цілі, в звязку з наслідками тої війни і вимушеної нею присяги Ростислава Людвікови на вірність, міг у сего енергічного князя зродити думку, що була дальшою консеквенцією його місії з 863 р. — мати не лише своє, дома вчене духовенство, але також богослуження на рідній мові, яке б ставило заперу припливови духовенства з Німеччини. Що ідеаліст Константин, придививши ся до місцевих відносин, пристав до сеї думки і прихилив ся до неї з властивим йому ентузіазмом, се зовсім зрозуміле; його знайомість з орієнтальними церквами давала йому аргументи за можливістю такої форми, і він пізнійше горячо боронить сеї думки, пускаючи на противників видуманий ним самим *bonmot* про „триязичну єресь“. Методій мабуть з разу вагав ся; на се натякає житіє Методія, яке велить Константинови на смертній постели в Римі упоминати брата, щоб не кидав діла розпочатого в Славянщині.

Справу прибуття обох братів до Риму представляють наші жерела неоднаково та взагалі баламутно, і д. Потканський своєю еkleктичною методою не то що не зумів вибрати ся з тих суперечностей, але по просту навіть не підозріває їх. Як відомо, житіє Методія, якому сам д. Потканський признає більшу жерелову вартість від житія Константина, оповідає, що брати побувши три роки на Мораві „възвратиста сѧ из Моравы, оученикы наоучыша“. Отже ані про побут у Коцеля, ані про суперечки з латинськими єрархами в Венеції нема згадки; навпаки, ті суперечки виразно перенесено до самого Риму. Житіє Константина представляє річ так, що брати пробули на Мораві 40 місяців, отже 3 роки і 4 місяці, і вибрали ся невідомо куди „скатитѣ оученикѣ своихѣ“. По дорозі одначе засіли у Коцеля, де знов відкрили школу, вивчили 50 учеників славянського письма, а відси подали ся до Венеції. Тут против них скликано собор, на яким Константин боронить славянської літургії. Аж тепер довідуєть ся про нього папа і кличе його до Риму. Як бачимо, в тім оповіданю повно або якихось промовчань, або невиразностей. Як би брати вибрали ся з Морави съвятити своїх учеників, то не сиділи би у Коцеля і не заводили би там школи, а йшли би просто до ціли. Проте, яка була ся ціль — не знаємо: чи Константинополь, чи Венеція; в усякім разі не Рим, бо туди попадають брати з Венеції аж на спеціальні запросини папи. Далі: брати, що в Венеції на соборі були оскаржені і чули себе „як соколи серед ворон“, в'їздять у Рим як триумфатори і папа рішає без ніяких дебат справу на їх користь. А нарешті хронологія: супротив категоричних трьох літ у житію Методія маємо в житію Константина 3 роки і 4 місяці побуту на Мораві + неозначений час побуту у Коцеля + неозначений час побуту в Венеції. В житію Методія брати прибувають до Риму при папі Миколі, який умер у осені 867 р., у житію Константина їх зустрічає папа Адріян, що був вибраний при кінці 867 р. Кладучи вирушенє братів до Морави на початок 863 р. ми мали би по Ж. М. їх поворот із Морави в початку р. 866, отже перед їх прибутєм до Риму що найменше півтора року, а по житію Константина на побут у Коцеля і в Венеції випадало би троха більше, як півтора року. Отжеж д. Потканський держить ся тут епічної канви ж. Конст. Брати йдуть із Морави з наміром съвятити своїх учеників, йдуть тою дорогою, кудю прийшли, значить, правдоподібно до Константинополя, по дорозі заходять до Коцеля, який просить Константина, „aby z sobą wziął i wyświęcił około pięćdziesięciu uczniów, na co się Konstantyn chętnie zgodził“ — деталі, яких д. Потканський очевидно дізнав ся від сьв. Духа, бо в ж. Конст. зовсім про се не говорить ся, а говорить ся тільки про те, що солунські брати навчили тут 50 учеників славянського письма. Про съвяченє тих панонських учеників у ж. К.

нема ані мови; тільки пізнійше, по Константиновій смерті, коли вже Методій був іменований єпископом на Мораву і Панонію, оповідає ж. Мет. про другу місію Методія до Риму, при якій Коцель післав для висвячення 25 своїх земляків (про се д. Потканський промовчує, говорячи про ту другу Методієву поїздку до Риму на стор. 68 — 69). Тільки тут, у Коцеля, брати рішають ся їхати не до Константинополя, а десь на захід — по думці д. Потканського, до Аквілеї, щоб узискати висвячене своїх учеників. Та тут вони попадають на синод, який противить ся їх новаторству — заведенню славянської мови в богослуженню. Що супроти того Рим ні з сього ні з того нараз кличе до себе обох братів, висвячує їх учеників і самого Методія та ще й велично одобряє та освячує славянські книги, се поясняє д. Потканський рядом різнородних психологічних і дуже мало правдоподібних міркувань, які не переконують головно тому, бо всі стоять на хибній підставі буцім то довершеного вже глибокого розлому між східною і західною церквою, тимчасом, як в пору приходу братів до Риму перший акт того розриву з упадком Фотія був закінчений і неначе зложений до архіву, а посольство константинопольського імператора, що весною 868 р. прибуло до Риму (по моїй думці, яку я ширше мотивував у Х. розд. своєї праці про Климента, власне з тим посольством разом прибули до Риму й солунські брати) веліло надіяти ся усталення гармонії в обох церквах.

Я зупинив ся детальнійше на деяких епізодах трактованих у книжці д. Потканського; не бажаючи розбирати таким способом усеї його праці, бо се вимагало би багато місця, я бажав тільки схарактеризувати методу його поступування. Хоч і як д. Потканський бережесть ся, щоб не попасти на слизькі сліди проф. Брікнера, то все таки треба сказати, що метода їх обох у головній сути однакова: за мало критики жерел, а за багато суб'єктивно-психологічного міркування. Такими міркуваннями можна „в'яснити“, а радше витолкувати що хто хоче; історична наука і розумінє жерел не віднесуть із того ніякої користі. Хоч і як приємно читати працю д. Потканського по сердитих та злобних і позбавлених історичної перспективи нападах проф. Брікнера, всеж таки треба сказати, що та праця не дає ані плястичного образу обох братів та їх діяльності, образу, який би твердо врзував ся в пам'ять і лишав ся в ній як дійсний здобуток історичної синтези, ані з другого боку не вводить читача в наукову робітню історичного аналітика, не дає йому поняття про ту скомпліковану критичну працю, якої вимагає повне зрозумінє великих дієвих моментів, до яких без сумніву належить також поява славянських первовчителів Константина і Методія.

Stanisław Zakrzewski, Malowidła w podziemnej bazylice św. Klemensa w Rzymie (Rozprawy Akademii umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny, Serya II, tom XX, 1903, стор. 1—37.

Розбираючи легенди, що протягом століть групувалися довкола особи свв. Климента Римського, я присвятив окремий розділ легенді про Климента й Сісінія (Записки т. XLVIII, стор. 108—113) та в зв'язку з ним дав огляд тих малюнків на стінах давньої базиліки свв. Климента в Римі, на яких змальовано епізоди сеї легенди (там же стор. 114—115). З огляду, що історія тих малюнків вяжесться безпосередньо з пам'яттю про славянських первовчителів у Римі (на однім малюнку представлено перенесення мощей свв. Климента до церкви його імені, з портретами на них Константина і Методія, а на другім похорон Константина), набирають значіння й досліди над тими малюнками та їх фундаторами. Таких фундаторів підписано двоє: на двох малюнках маємо підпис Benno de Rapizza, а на однім, власне тим, що представляє похорон свв. Константина, підписана фундаторка Maria Macellaria. Як бачимо, ті фрески набирають немалого значіння для всього славянського світа показуючи нам, що в Римі якийсь час по смерті свв. Константина держалася в деяких сферах традиція про нього, про dokonane ним принесення Климентових мощей — власне в зв'язку з культом Климента. Відгуком тої традиції була очевидно також т. зв. Італійська легенда про принесення Климентових мощей, зладжена на основі матеріялів зібраних Анастасієм Бібліотекарем та панонського житія Константина. З огляду власне на сю остатню точку, на можливість допущення думки про те, що автор Італійської легенди користав також із славянських жерел, дуже важно було дослідити, хто були ті Бенно де Рапіца та Марія Мачеллярія (різничка?) і в якім часі жили вони. Що до хронології було відомо лиш тільки, що стара базиліка свв. Климента, до якої належали відкопані 1859 р. згадані фрески, була зруйнована д. 29 мая 1084 в часі нападу на Рим Норманів під проводом Роберта Гвіскарда, — значить, фрески мусіли бути дещо давніші. Д. Закшевський узяв на себе вдячну задачу — вишукати в архівних матеріялах звістки про тих фундаторів і їх суспільну сферу, а надто дослідом самої техніки малюнків дійти до певних хронологічних заключень.

Скажу відразу: що до сеї другої точки д. Закшевський дійшов до того самого, на чім стояли всі дотеперішні дослідники, що писали про ті фрески, а власне, що вони повстали перед кінцем XI в. Чи не ще! Супроти виразної дати зруйновання старої базиліки д. Закшевський міг піти ще далі і сказати докладніше: образи мусіли бути мальовані перед 29 мая 1084 р., — але се не завело би нас далі від того місця,

на яким стоїмо доси. Щоб посунути діло наперед, д. Закшевський добирає способу досить дивоглядного, який можна схарактеризувати хіба ось яким прикладом. Представте собі, що хтось має занести якийсь пакунок із точки А до точки Б. Замість брати той пакунок на плечі і нести найближшою дорогою, наш роботяга вишукує собі ще другий, значно тяжший пакунок на друге плече і надто йде до своєї цілі якимись манівцями та обходами, перелізає через паркани, драпаєть ся по якихось стінах, повзе що крок по хитких кладках, обходить перешкоди, а на кождім кроці зупиняєть ся і міркує дуже премудро: де я властиво і що значить отся стежка і чи тривка отся кладка, і що би було, як би піти ще отсею боковою вуличкою? Оттак блукає він сюди й туди, кілька разів наближаєть ся до цілі і минає її, нарешті кидає пакунок де будь на дорозі, а сам премудро міркуючи в кождій хвилі над чим иньшим іде далі. Так само й д. Закшевський, поклавши собі метою дослід над малюнками в підземній базиліці сьв. Климента, починає зараз від скомплікування основного питання, бо завваживши, що деякі часті малюнків у базиліці сьв. Климента подібні до малюнків у церкві сьв. Олексія та Боніфація на Авентині, не задовольняєть ся найпростійшою відповіддю на питанє про жерело тої подібности, а власне, що міг їх малювати той сам маляр, або вони могли бути продуктами одної малярської школи, але з видом Колюмба, що береть ся відкривати Америку, запитує себе: „jaki wogóle mógł zachodzić w dawniejszych czasach związek między samą bazyliką a kościołem św. Aleksego i Bonifacego na Awentyńnię“? (ст. 4). Та коли ви думаєте, що се питанє поведе автора на якісь відкриття, що вияснять справді щось важне, то помиляєте ся дуже. Ледво поклавши питанє про істнуванє якогось звязку між тими двома церквами і не давши про той звязок ніякого понятя, автор приймає його за факт, на яким можна вже будувати дальші висновки, і швиденько конструує собі ще пару таких же фактів. Бачите, в базиліці сьв. Климента знайдено фреск матери Божої з дитиною на лоні; подібний фреск є також у церкві сьв. Олексія — то другий факт; третій факт: у базиліці Климента є також останок фреска, де представлена смерть сьв. Олексія. А що базиліка сьв. Климента старша від костела сьв. Олексія, то як думаєте, що з того виходить? Виходить „przypuszczenie, że kult św. Aleksego o bok kościoła Awentyńskiego był już bardzo żywy w tym wielkim zbiorniku wpływów wschodnich, jakim był w Rzymie kościół św. Klemensa. Zdaje nam się, że kult ten w San Clemente miał źródło najzupełniej niezależne od Awentyńnię“ (стор. 10). Ну, а може культ на Авентині пішов із San Clemente? Сього питання автор навіть не ставить собі, а спішить до иньшого. Жив, бачите, в IX віці Йосиф прозваний Гимнографом. Він був родом із Сицилії, пробував якийсь час у Солуні, потім

у Константинополі, був навіть на вигнанню в Корсуні, і написав між иньшим гимн до сьв. Олексія. Отже нашого автора „uderza w liniach tego życia dziwna analogia z losami naszych wielkich apostołów słowiańskich, Cyryla i Metodego. Ci pochodzą z Tessaloniki, działają później w Rzymie — i wreszcie z powodu niesnasek z Focyuszem dostają się na wygnanie do Chersonesa“ (стр. 11). Читаєш і очам своїм не віриш. Та не вжеж можливо, щоб отакі річи пускали ся в світ під фірмою Академії Наук? Але д. Закшевському байдуже про се. Він спішить до дальших висновків. „Dla nas ten fakt (!) jest decydujący. Święci Cyryl i Metody obracają się w tych samych okolicach i w tym samym czasie, co Józef Hymnograf, musieli po prostu odrzec się z bliska o kult św. Aleksego. To była by geneza tej niesłychanej i najsilniejszej popularności, jaką się cieszy kult św. Aleksego na Rusi. Kultowi św. Klemensa na Rusi towarzyszył więc nieodstępnie kult św. Aleksego — na Ruś one razem zaszły — i dla nas jest bardzo prawdopodobnem przypuszczenie, że tak samo razem zaszły do Rzymu. Jak kult św. Klemensa ożywili w Rzymie św. Cyryl i Metody, tak samo mniej więcej miała się rzecz z kultem Bożego człowieka“ (стр. 11). Тут „mniej więcej“ що реченє, то недорічність. Анї історія нічогоісінько не знає про якийсь „нечуваний“ та „найбільший“ культ сьв. Олексія в старій Русі, анї не маємо ніякої підстави до припущеня, що Константин і Методій були прихильники того культу, анї нарешті не правда те, що славянські первовчителі чи то принесли, чи оживили культ сьв. Климента в Римі, — вони застали його тут у повнім розцвіті.

Думаю, що після таких проб науковости з боку д. Закшевского можу звільнити читача від розбираня иньших його елюкубрацій. Досить буде зазначити ще одну. На стор. 22, розбираючи зміст фресків у базиліці сьв. Климента, він дійшовши до малюнка чуда сьв. Климента з Цісінієм (пор. Записки т. XLVIII, стор. 114—115) пише ось що: „Przedstawia ona scenę restauracyi czy też budowy kościoła. Trzech ludzi jest zajętych ciągnieniem na sznurach ogromnego już obrobionego bloku granitu, przeznaczonego na podstawę kolumny. Czwarta postać w ubraniu rycerskiem komenderuje robotnikami. U głowy tego dozorca czy fundatora prowadzonej budowy jest napis „sisinnivm“. Inne napisy znajdujące się tutaj pomijamy jako nie przedstawiające dla nas żadnego znaczenia“ (с. 22). Розумієть ся, що п. З. міг спокійно поминути ті написи, бо вже й без того дав клясичний доказ, що беручи ся пояснити та толкувати фрески, яких темою є легенда про Климента, не прочитав собі навіть тексту тої легенди і наговорив неможливостей. Адже те, що він уважає „сценою реставрації чи будови церкви“, се сцена в домі Цісінія, коли сей прозрівши від свого осліплення за мо-

литвою съвятого і бачучи його в своїм домі попадає в лютість і велить слугам вязати та волочити його, але тут же поражений дивною сліпотою слуги вязуть і волочать кам'яний стовп, а сьв. Климент тимчасом виходить свобідно говорячи їм: *Ob duritiam cordis vestri saxa trahere meruistis* — отсе й слова того пропущеного д. Закшевским напису, які для нього не мають ніякого значіння, але містять майже дословний цитат із легенди про сьв. Климента, отже від разу роблять неможливим допущення ним толковане цілої сеї сцени. Та д. Закшевському се байдуже; він на тім малюнку знайшов кінчик иньшої нитки, за якою й біжить, мов кицька за стеблом. От бачите над фігурою Сісінія на малюнку маємо напис: *Sisinnium* — здається, проста річ. Ага, проста, але не для д. Закшевского. На його думку се „*sisinnium*“ *oznaczać może jedynie posiadłość*“ на тerytoryum albańskim, wiodącą swą nazwę od tego *Zyzyniusza*“. Вам морочить ся в голові при таких скоках. Яким способом напис над чоловіком, героєм легенди, може означати маєтність, з якою той чоловік (зрештою зовсім видуманий) немає нічого спільного? Коли ж бо, бачите, д. Закшевський великий майстер від вишукування таємничих звязків, а наскочивши в старих монастирських документах на назви поля „*zizinnium*“ або „*zizinni*“ (мабуть від густого осету — *zizanium* — що ріс на ньому), зараз же ідентифікував сю назву з Сісінієм (прзвище надане мб. від якогось шенелявлення чи сюсюканя, пор. наше Шипайло, Сьокало і т. п.) і побіг шукати властителів тих піль та знов винаходити різні так само фіктивні звязки між ними і між базилікою сьв. Климента. Тимчасом показується, що вся та блуканина була зовсім непотрібна, що *Rapizzo* чи *Rapizio* фігурує в актах монастиря сьв. Косми і Даміана з р. 968 як син графа Райнера (стор. 34) і другий Раліцо — син графа Аттона під р. 1022. Правда, *Rapizo* тут являється іменем власним, підчас коли на малюнку виступає *Benno* (Венедикт) *de Rapizza*. — але се вже для д. Закшевского така дрібниця, що він і не пробує застановити ся над нею. Що й *María Macellaria*, яка виступає обік Беннона на фресках і правдоподібно була його жінкою, не буде „проста собі різничка“, а пані знатного роду, сего можна було догадувати ся відразу; д. Закшевський справді віднайшов у актах сліди прозвищ чи придомків „*a Macello*“ або „*Macellarius*“, надаваних деяким визначним людям шляхетського походження, може від їх посілости в тій часті Риму, що здавна називала ся „*macella*“. Все се можна було сконстатувати на одній сторінці друку і така замітка, оперта зрештою не на архівних пошукуваннях, а на давно друкованих актах, була би справді цінною вказівкою для дальших пошукувань. З актів, цитованих д. Закшевским, видно, що Райнери, в яких роді вживало ся ім'я *Rapizzo*, се була могутня римська чи сабінська фамілія льонгобардського походження, яка в IX і X

віці підтримувала якісь зносини зі славянським світом. Се слід дуже важний, але не більше як слід. Д. Закшевський своїми міркуваннями не то що не вияснив його, але ще обмотав такою павутиною гіпотез та неможливих припущень, що справді тяжко в ній бачити навіть те конкретне, що містить ся в цитованих ним актах. В усякім разі скажу, що одиноке цінне в статі д. Закшевського, се власне ті цитати, поміщені в нотках.

34.038

$\Phi \frac{I}{H-730}$

и 34.038

Ф $\frac{I}{H-730}$

Л. Франко

Нові полюси

Cyrillo-Methodiana